

Sobieski Tamás

KATALÓNIA: A SZÍV ÉS AZ ÉSZ HARCA?

Benyhe János emlékének

Szívtelen az a katalán, aki nem akar önállóságot, de esztelen az, aki mégis. A katalán környezetben felnőtt és élő spanyol író, Javier Cercas augusztus közepén idézte ezt a mondatot, a katalán elszakadást elítélő véleményét alátámasztandó. Nem sokkal később Mario Vargas, a Nobel-díjas perui-spanyol író még élesebben rohant ki az összes, tehát a katalán nacionalizmus ellen is, miután Katalóniában sok százezren alkottak 400 kilométer hosszú élőláncot szeptember 11-én.

De vajon miért az elmúlt néhány évben éleződött ki megint a kérdés, és egyáltalán életképes-e egy önálló katalán állam? Mit szólna hozzá a nemzetközi közvélemény, az EU? A jövő évi európai parlamenti választások előtt puhul az EU eleinte elutasító, de korántsem egyöntetű álláspontja. De ennél is fontosabb, hogy maguk a leginkább érintettek, a katalánok, és ami még döntőbb tényező, a katalán (nagy)vállalkozók hogyan fogadták a politikusok által nekik felkínált nem is olyan váratlan lehetőséget. Az autonóm katalán tartományelnök, Artur Mas már átlépte a Rubicont, és úgy érzi, van akkora nyomásgyakorló potenciálja, hogy még messzebb is mehet. Ennek jele, hogy december közepén bejelentette: 2014. november 9-re kitűznék a népszavazást Katalónia függetlenségéről. A madridi kormány azonban alkotmányellenesnek nevezte a referendumot.

Katalán arculatépítés – magyar segítséggel is

Hiába, a sportnál és a kultúránál kevés alkalmasabb eszköz létezik egy országrészről, városról vagy népről alkotandó külső kép kedvező bemutatására. Kétségtelen, hogy a labdarúgó-szakosztályba és a Nou Camp stadionba ölt hatalmas pénzek, no és persze a csapat játéka meghozták az eredményt, mert napjainkban a világ egyik, ha nem a legnépszerűbb focicsapatnak számít (az argentin) Lionel Messivel és a többi játékosal. Ebben azért volt „némi” részünk, mert az FC Barcelonába került két kiváló focistánk, a középpályás Kubala László és a csatár Kocsis Sándor révén hazánk is hozzájárult a minőségi katalán labdarúgás megteremtéséhez – előbbi edzőként is. Katalónia persze nem egyenlő a Barçával, amely jelmondata szerint valóban több mint egy (klub)csapat, és nem csak ezzel a sportágával öregbíti az országrész jó hírét. Mielőtt a katalánok felfedezték volna a népszerű sportágakat, örökre beírták magukat a világ művészettörténetébe sok-sok épülettel, maradandó műalkotással. Aki Barcelonába érkezik földön, vízen vagy a levegőben, nem a legkorszerűbb épületekre figyel föl, hanem az építészseni Antoni Gaudí (2026-ig még biztos épülő) Sagrada Familiájának más székesegyházakhoz nem

hasonlítható képére. A város pedig azért tartja nagy becsben tervezőjét-építőjét, mert szezessziós épületei nemcsak a turisták millióit vonzzák évente, hanem méltán kerültek be a világörökségek közé is. A katalán nacionalizmus a 19. század második harmada után alakult ki és erősödött meg, de kellett hozzá az erős pénzügyi támogatás. Meglovagolták a gyors ipari fejlődést – főleg az I. világháborúét –, a még inkább virágzó kereskedelmet, és az újjgazdagok tudatosan öntötték a pénzt a kultúrába, és nem utolsósorban saját dicsőségük, gazdagságuk hirdetésére. Mozgalmas kulturális élet folyt Barcelonában a 20. században is, de egész Katalónia is számos kiváló festőt – Joan Mirót, Salvador Dalít –, zeneszerzőt – Isaac Albénizt, Enrique Granadost, Pau Casalt –, előadóművészt adott a világnak (a szoprán Montserrat Caballét és a decemberben Budapesten fellépő tenor Josep Carrerast). De meg kell említeni Jordi Savallt, a reneszánsz és a barokk (kamara) zene mesterét is, aki épp szeptember végén koncertezett nálunk.

A viszály almája avagy a katalán statútumok

Először a katalán nyelvi mozgalom erősödött meg a 19. század második harmadától, a század második felében pedig a politikai nacionalizmus is lendületbe jött. Az I. világháború után, 1919-ben a megerősödött és a kormányba is bekerült katalán nacionalisták kidolgozták a katalán országrész önkormányzatának első tervezetét. De hiába szavazott rá a Mancomunidad, a katalán érdekközösség 98 százaléka, rögtön érvényteleníttette José Antonio Primo de Rivera, a katonai diktatúra (1923–1930) vezetője. A gyorsan meggyengült diktatúrával együtt bukó királyság után, 1932-ben, a második köztársaság (1931–1939) elején már nemcsak elfogadták az úgynevezett Núria-statútumot, hanem életbe is léphetett, ám Francisco Franco tábornok azonnal hatályon kívül helyezte Barcelona elfoglalása után, 1939-ben, már a polgárháború végén. A hosszú diktatúra (1939–1975) és a megtorlások nem tudták elfojtani a katalán nemzeti érzéseket, és az ellenkező hatást érték el, mert megerősödött a nemzettudat. A spanyol alkotmány elfogadása utáni évben, 1979-ben szavazta meg az új madridi alsóház az új katalán statútumot. Jordi Pujol, a katalán politika öreg rókája olyan sikeres volt, hogy 1980-tól 2003-ig hatszor nyerte meg a tartományi választásokat, és a maga javára tudta fordítani a hátrányos helyzeteket is. A katalóniai pártok levonták a tanulságot a 2005. évi baszk kudarcból (a madridi parlament lesöpörte a térség bővített autonómiakoncepcióját), és óvatosabban szerkesztették meg a statútumot az akkori (szocialista) kormányfővel, José Luis Rodríguez Zapateróval. 2006 elejére dolgozták ki konszenzussal a teljesen új tartományi alapszabályzatot, amely az év közepén életbe is lépett a madridi parlament jóváhagyásával. De a konzervatív Néppárt (PP) az alkotmánybíróságon megtámadta a szerinte elfogadhatatlan cikkelyeket, mivel többek között szerepelt benne a „katalán nemzet” kifejezés. A taláros testület 2010. június 28-án végül az akkor ellenzéki pártnak adott igazat, és ennek hatására két héttel később, július 10-én másfél millióan tüntettek Barcelonában a megkurtított és az eredeti tartalmától jelentősen megfosztott statútum mellett. Ekkor az is eldőlt, hogy Artur Mas, a liberális-kereszténydemokrata pártszövet-

ség, az Összetartás és Egyesülés (CiU) vezetője ezt használja fel ürügyül, hogy kidolgozza saját öt forgatókönyvét a központi kormánnyal való nézeteltérések rendezésére. 2010 végén a liberális Mas legyőzte a hétéves regnálásba belefáradt baloldali koalíciót a tartományi választásokon, és kisebbségi kabinetet alakíthatott. Egy évig tartott, amíg Mas rendezte a pénzügyi helyzetet, és felkészült a jövőre. 2012 márciusának elején, Madrid szempontjából lélektanilag nagyon fontos pillanatban szivárgott ki a sajtóban az említett katalán forgatókönyv. És ma már azt is tudjuk, hogy Mas nem kényszerűségből, hanem tudatosan döntött a kisebbségi kormányzás mellett. Tudta, hogy számíthat a Katalán Köztársasági Baloldal (ERC) kormányon kívüli, külső támogatására.

Menni vagy maradni? Vagy éljen a föderalizmus?

Mas mind az öt forgatókönyve a Madriddal megkötendő fiskális paktumról szólt, mivel Barcelona és Madrid évek óta nem tudott megegyezni a pénzügyi kérdésekről. Barcelona tehát részben vagy teljesen át akarta venni az ellenőrzést a Katalóniába visszautalandó adóeurók fölött. A scenáriók közül kettő tárgyalásos rendezést feltételezett, a többi pedig az elszakadás valamilyen fokozatát modellezte. A státútum megkurtításának sérelmeit csak tetézte a szigorú uniós költségvetési politika, amelyet a 2011 késő őszen megválasztott Mariano Rajoy néppárti kormánya is kénytelen volt átvenni. Rajoy hozzálátott volna választási programjához, de 2012 tavaszán a fejére koppintottak Brüsszelből, hogy előbb rendezze a költségvetési hiányt, és hozza rendbe a spanyolországi bankok kritikus helyzetét is. Tudniillik a madridi kormányt június elején az a veszély fenyegette, hogy Portugália után itt is teljes mentőövet kell kérni a Bankia, a negyedik legnagyobb spanyol bank csődje után, de Rajoy ellenállt a nyomásnak és a kísértésnek is. Bonyolította a helyzetet Mas és Rajoy külön, de nagy téttel bíró játszmája az EuroVegas, Európa tervezett legnagyobb kaszinója ürügyén: Madridban vagy Barcelonában épüljön-e meg Sheldon Adelsonnak, a világ 14. leggazdagabb vállalkozójának legújabb vágylma? A republikánus párt egyik nagy támogatója szeptember elején a Madridhoz közeli Alcorcón mellett döntött, és a sértett Mas 27-én először lépte át a Rubicont: közölte, előrehozott választásokat tart két hónappal később, hogy elindítsa az önállósodási folyamatot. De néhány hiba csúszhatott a számításba. Bár november 25. előtt a lakosság fele mondott volna igent az önállóságra, a valóságban nemhogy nem érte el a kívánt (77 százalékos) szintet, de a CiU, Mas pártja sem tudta elérni az áhított abszolút többséget, sőt 12 mandátumot veszített az új összetételű autonóm parlamentben. A mérsékelt nacionalista politikus erre előhúzta újabb aduját, és január 23-án egyelőre csak három párt írta alá a függetlenségi nyilatkozatot (a CiU, a környezetvédő baloldal és az ERC), majd amikor a szocialisták (PSC) is csatlakoztak, március 13-án a kívánt négypárti konszenzust érte el. Viszont a spanyol szocialisták hónapokig tartó győzködés után mégiscsak leválasztották a PSC nemzeti szárnyát a függetlenségi nyilatkozatról, de azon az áron, hogy az anyapárt (PSOE) ha lehet, még megosztottabb lett. A szocialisták a föderális megoldást javasolják az alkotmány módosításával és a katalán igények figyelembe vételével, hogy elejét ve-

gyék az önállósodásnak. Itt kell megjegyezni, hogy a katalán értelmiség zöme a föderális változat híve, de Jordi Pujol, a katalán politika nagy öregje hallani sem akar róla. Az autonóm kormány tagjainak többsége el sem tudja képzelni, hogy a független katalán állam életképtelen lenne, és az európai kis vagy miniállamokkal példálózna. (A már 7,5 millió lakosú Katalónia ugyanis a spanyol állam legfejlettebb országrésze, Spanyolország GDP-jének ötödét állítja elő, és a szolgáltató ágazat, az idegenforgalom is igen fejlett.)

Már tavaly meginogtak a leginkább érintettek, a gyakorlatias gondolkodású, megfontolt katalánok. És nemcsak azért, mert szeptemberben hirtelen két táborra oszlott Katalónia. Tudniillik az országrész idén már 51 milliárd eurónyi adósságnál tart, a hiány tíz év alatt az ötszörösére nőtt. Nem könnyíti a kilátásokat a 2014-re tervezett országos költségvetés sem, mert Madrid 21 százalékkal kisebb összeget szán Barcelonának. Ezért Mas kénytelenségből is megszorító intézkedéseket vezetett és vezet be, ráadásul 2013-ban és 2014-ben is rászorul a rendkívüli tartományi segélyalapra, mint az előző évben. A katalán nagyvállalkozók kezdettől fogva aggódtak az esetleges függetlenség várható következményei miatt: ők is két táborra oszlanak, és vitán felüli az ellenzők túlnyomó többsége.

De kik ismernék el Katalóniát?

Artur Mast jól láthatóan nem feszélyezte az a feltűnő tény, hogy az elmúlt másfél-két év alatt egyik általa felkeresett állam neki fontos vezetője sem fogadta. Tavaly sem tudott tárgyalni felelős politikussal például Brüsszelben, Moszkvában, és idén is ugyanígy járt Izraelben vagy Brazíliavárosban is. (Katalónia be akar jutni a portugál nyelvű országok több mint 200 milliós piacára is.) Az EU kezdettől fogva nemet mondott a katalán önállósodási célzásokra, de már tavaly október elsején elszólta magát Viviane Reding igazságügyi biztos, amikor egy interjúban nem zárkózott el egy esetleges független katalán állam elismerésétől. Október 30-án aztán kénytelen is volt helyesbíteni a nyilvánosság előtt. Brüsszel hivatalosan azóta is azt az álláspontot képviseli, hogy ha Katalónia mégis úgy dönt, neki is „előszobáznia” kell, mint a többi korábbi, később felvett tagjelölt országnak. Így hangzik a legutóbbi – és nem kedves – szeptember közepi üzenet: „egyáltalán nem mindegy, hogy valakit az ajtón engednek be egy házba, vagy az erkélyen át jut be”.

Viszont bomlóban van az összhang a jövő évi választásokra készülő unióban, mert az EP liberális pártjai idén október végén közölték, elfogadnának egy önálló katalán államot. Martin Schulz, az Európai Parlament német elnöke a hónap két utolsó napján váratlanul meg is jelent Madridban és Barcelonában. A szocialista politikus arra kérte vendéglátóját Barcelonában, hogy ne a május végi EP-választásokra időzítsék a függetlenségi vitát. Mas pedig elővette erős ütőkártyáját. Schulz madridi látogatása napján bejelentette, hogy megbízott egy angolszász lobbiszervezetet, hogy így szerezzen nemzetközi támogatást.

Tartaléknak ott van a québeci és skót minta is, *ultima ratió*nak pedig az egyoldalú korszovói megoldás. És mit szól mindehhez az EU jelenleg legfontosabb és legbefolyásos-

sabb állama, Németország? Egy öttagú tartományi küldöttség egy éve járt Katalóniában, hogy a helyszínen ismerkedjen a katalán valósággal. Akkor még hivatalos és határozott német üzentek, de októberben Nils Schmid, Baden-Württemberg tartomány liberális alelnöke sokkal engedékenyebb hangot ütött meg. A hivatalos német állásponttal még biztosan várni kell, de a jövő májusi választások eredményei nem kevésbé fontosak.

Mit tehet Madrid?

Madrid már 2010-ben, a harmadik statútum megkurtításakor Katalónia értésére adta, hogy annál többet nem hajlandó adni, mint amennyit meghagyott belőle. De most már Mariano Rajoy is tudja, hogy csakis óvatos, megfontolt, határozott lépések hozhatnak eredményt, mert elég egy óvatlan kijelentés vagy lépés tőle, vagy a kormány akármelyik tagjától – esetleg a katonáktól –, és még nagyobb egységbe kovácsolja az egyelőre egyre jobban szétaprózódó katalán szavazótábor. A megosztás jegyében az lenne számára a legnagyobb siker, ha Madridnak sikerülne megbontania az 1978-ban létrejött CiU-t, amelynek egysége már megrendült idén kora ősszel. Bár ez sem hozhat végleges megoldást, mert Mas azonnal koalícióra lépne az ERC-vel. Kezdetben az önálló katalán állam életképtelenségét sulykolta az elszakadást ellenző sajtó, de néhány hónapja Rajoy már azt hangsúlyozza, hogy együtt erősebbek, vagyis az önálló Katalónia diplomáciailag is a jelentéktelenséget kockáztatja. Mivel a katalán kormány taktikázik az önrendelkező népszavazás időpontjával és kérdéseivel is, Madrid felvetette azt a lehetőséget is, hogy mondjon véleményt az egész spanyol lakosság is a referendum eredményéről. Az önállóságot nem szívesen fogadó katalán vállalkozókat is arra kérte, vegyék rá Mast, hogy álljon el szakadár terveitől. Az igazságügyi miniszter egy éve pedig kilátásba helyezte az alkotmány 155. cikkelyének alkalmazását – a katalán autonómia felfüggesztését – arra az esetre, ha a tartomány mégsem tartja tiszteletben az 1978-as Magna Chartát.

Konklúziók

Spanyolországban az úgynevezett periférikus nacionalizmus 19. századi megerősödésével az elmúlt majd 150 évben háromszor próbáltak megoldást találni az ország krónikus területi problémáinak tartós rendezésére. Az első köztársasági kísérlet (1873–1874) kantonális zűrzavarba torkollott, ezért helyreállították a királyságot, természetesen a hadsereg segítségével, a második köztársaság pedig polgárháborúval (1936–1939) és diktatúrával végződött. A harmadik megoldás most is tart a Franco halála után rögtön megkoronázott I. János Károly király óvatos és körültekintő irányításával – ismét alkotmányos királyság formájában. De a 2008 óta tartó pénzügyi és hitelválság is kikezdte a már 75 éves uralkodó, sőt a királyság intézményének népszerűségét is. A szeptember közepén, majd november 21-én sokadszor megműtött király kórházi lábadozása közben és ellenére sűrűn fogadta a politikusokat betegszobájában, és telefonja is folyton csörgött.

Új spanyol átmenet készül, amelyet a király valószínűleg most is személyesen irányít, és az ország valamennyi fontos szövetségese is feszülten figyel. Spanyolországban meggyőződéssel vallják, hogy az átmenet folyamatának a király személye és a királyság intézménye a garanciája, záloga. A La Moncloa kormánypalotában, sőt a királyi palotában is jól emlékeznek még Henry Kissinger korábbi amerikai külügyminiszter egykori mondására. A kis diplomáciai lépések mestere 1973 karácsonya előtt néhány nappal – szűk két évvel Franco halála előtt – Madridban mérte fel a diktátor halála után várható helyzetet, majd így foglalta össze véleményét: Spanyolország veszélyes, ha fontos.

Községi előljáróság, Köröstárkány (Tárcaia), 1911

Magyar család, Köröstárkány (Târcaia), 1911

Magyar család, Köröstárkány (Târcaia), 1911